

OSTVARIVANJE LJUDSKIH PRAVA U POLITIČKOM SISTEMU
BOSNE I HERCEGOVINE – PRAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR*Prof. dr Nevenko Vranješ**Fakultet političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci i**Ombudsmen za ljudska prava Bosne i Hercegovine⁴⁵⁴*

Apstrakt: *Ljudska prava predstavljaju najznačajniji pravni i politički institut svakog društva ali i civilizacijsku tekovinu i vrijednost koja je neprekidno u fokusu pažnje. U genezi njihovog razvoja uočavamo uspone i padove pa i onda kada se radi o društvima sa značajnom demokratskom tradicijom. Bosna i Hercegovina je uprkos navršavanju tri decenije od liberalizacije političkog sistema i započete demokratske tranzicije kao i dobijanja statusa kandidata za članstvo u Evropskoj uniji i dalje ostala duboko podijeljeno društvo i postkonfliktno područje. Predmet ovog rada je Ostvarivanje ljudskih prava u političkom sistemu Bosne i Hercegovine kroz prizmu pravnog i institucionalnog okvira. Konkretnije, rad će ponuditi pegeled pravne osnove zaštite ljudskih prava (ustavni i zakonski okvir), a potom i institucionalni okvir odnosno analizu vladinih organa i organizacija koji su osnovani da bi štitili i promovisali ljudska prava u BiH. Pregled će biti potkrijepljen i određenim kvantitativnim i kvalitativnim podacima i analizama. Osnovna hipoteza u radu je, da u pravnom i političkom sistemu Bosne i Hercegovine postoji značajan nesklad između zagarantovanog nivoa zaštite ljudskih prava i stepena njihovog ostvarivanja. U radu se prevlađujuće koriste metode pravne egzegzeze, analiza saržaja i statistička metoda.*

Ključne riječi: *ljudska prava, ustav, ombudsmen i predstavke*

UVOD

Ljudska prava su sastavni dio čovjekove ličnosti. Kao takva ona se ne stiču već su kategorija koja pripadaju svakom čovjeku koje on kao ljudsko biće dobije po rođenju. Veoma je važno naglasiti da neka ljudska prava (kao što su pravo na život, pravo na ličnu slobodu, pravo na kretanje, pravo na mišljenje i dr.) ne trebaju da zavise od države niti od toga da li su propisana tekstom konkretnog ustava ili zakona. Naprotiv, ona se podrazumijevaju i sastavni su dio čovjeka kao antropološke pojave. Suština svih ljudskih prava i sloboda svodi se na poštovanje i zaštitu ljudskog dostojanstva. Ljudi jesu različiti ali su jednaki po svom ljudskom dostojanstvu, po svojoj ljudskoj vrijednosti (Etinski, 2010: 375). Zbog toga nacionalni ustavi mnogih zemalja upravo štite ljudsko dostojanstvo. S druge strane, „ljudskim i građanskim pravima utvrđuje se pravni položaj pojedinca prema organima vlasti“, a ljudska prava i slobode su „granica koju državna vlast ne sme da prekorači, ako je organizovana na demokratskim načelima“ (Marković, 2008: 454). Dakle, odmah nakon već kraćeg sociološkog i bilo kog drugog teorijskog okvira ulazimo u sferu prava, konkretnije pravne definicija ljudskih prava i vezivanja ljudskih prava za državu, zakone i pravne akte. Ovakva veza ne bi trebala ni da postoji kada bi postojala takva društva i države u kojima bi se ovo podrazumijevalo. Svakako da država ne propisuje i pravno ne normira ljudska prava samo da bi ih štitila. Takvo nešto bi bilo naivno povjerovati. Ona ih propisuje i iz razloga da ih kada to zatreba (a čini se stalna je potreba za tim) može i ograničiti pa čak i suspendovati. Za ovakvo nešto država nalazi razloge u sferi zaštite nacionalnih interesa, mira i bezbjednosti u redovnim stanjima ali i za zaštitu života i zdravlja ljudi u vanrednim stanjima. U prvom slučaju govorimo o širokom polju diskrecionaog djelovanja vojske, policije i

⁴⁵⁴ nevenko.vranjes@fpun.unibl.org i nvranjes@ombudsmen.gov.ba

obavještajno-bezbjednosne zajednice, a u drugom o vanrednim stanjima, stanjima neposredne ratne opasnosti, poplavama, požarima, ratovima, zemljotresima, pandemijama i sl.

U pravnom smislu, ljudska prava predstavljaju skup prava i sloboda koja pripadaju svim ljudima (Gajin, 2012: 15). U tom smislu, Gajin, smatra, da upisivanje ljudskih prava u ustav i zakon nema formalnu već deklarativnu ulogu „jer se time samo potvrđuje ono što već postoji i bez formalnog priznanja“ (*Ibid.*, str. 16). Kao takva, ljudska prava se svrstavaju u određene kataloge ili liste prava i osnovnih sloboda, te postaju sastavni dijelovi akata najviše pravne snage kao što su međunarodni ugovori i nacionalni ustavi zemalja. Pri tome, zemlje, različito postupaju. Tako, neke u ustav stavljaju cjelokupne međunarodnopravne akte iz oblasti ljudskih prava kao što su Univerzalna deklaracija Ujedinjenih nacija o pravima čovjeka iz 1949. godine, Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama iz 1950. godine i td., dok druge, selektuju i izrađuju sopstevne kataloge razvrstavajući ljudska prava i slobode prema određenim grupama. Prema riječniku međunarodnog javnog prava, ljudska prava su skup osnovnih prava ljudskog lica, tj. prava koje lice ne mora posebno sticati, već treba da ih ima na osnovu svog postojanja i nezavisno o zemlji čiji je državljanin ili u kojoj živi, kao i bez obzira na to što možda nema državljanstvo ili što je izbjeglica (Ibler, 1987: 236). Za razumjevanje stanja ljudskih prava nije bitna njihova formalna zastupljenost u najvišim pravnim aktima konkretne države, već njihova operacionalizacija tj. poštovanje. Drugim riječima, postoje zemlje koje imaju izuzetno perfektan pravni okvir zaštite ljudskih prava (prečesto i predimenzionisan), s jedne strane, a ekletantne primjere nepoštovanja i kršenja ljudskih prava, s druge strane. Među takvima je nažalost i Bosna i Hercegovina, na šta ćemo argumentovano i ukazivati u ovom radu.

Ljudska prava imaju sljedeće nužne osobine: univerzalost, nedjeljivost, međuzavisnost i međusobnu povezanost. Univerzalnost označava da ljudska prava pripadaju svakom ljudskom biću bez obzira na porijeklo, boju kože, jezik, pol i dr. te da se kao takva moraju jednako štititi. Neotuđivost ljudskih prava označava njihovu simbiozu s pojedincom. Konkretnije, ljudska prava ne mogu biti stvar zasluga, poklona. Ne mogu se u smislu neotuđivosti oduzeti, dodijeliti, zavrijediti odnosno zaslužiti. S tim u vezi podrazumijeva se i njihova neponištivost. Najzad, sva ljudska prava su povezana i međuzavisna. To znači da pojedinac ne može uživati samo jednu kategoriju ljudskih prava (ekonomska, socijalna, kulturna i dr.) već mu podjednako pripadaju sve kategorije, oblici i modelaiteti prava po bilo kojem katalogu ljudskih prava.

PRAVNI OKVIR ZAŠTITE LJUDSKIH PRAVA U BOSNI I HERCEGOVINI

Analizirajući pravni okvir zaštite ljudskih prava u Bosni i Hercegovini uobičajeno ćemo krenuti od njenog Ustava odnosno Dejtonskog mirovnog sporazuma. U tom smislu, već na početku možemo prihvatiti slikovito zapažanje profesorice Kazazić: „malo je savremenih zemalja u svijetu u kojima su u njihov ustavnopravni poredak uvrštene gotovo sve međunarodnopravne norme o ljudskim pravima i slobodama, kao što je to u Bosni i Hercegovini“ (Kazazić, 2005: 52). Naime, Ustav BiH, „obiluje“ normama o ljudskim pravima uprkos što nomotehnički spada u najkraće i najkonciznije ustave na svijetu (ima svega 12 članova). U tom smislu, možemo govoriti o čak četiri kataloga ljudskih prava sadržanih u ovom ustavu i to: katalog prava iz člana II/3 ustava BiH; Evropska konvencija o ljudskim pravima (EKLJP); Aneks I na Ustav BiH i pojedina ljudska prava i slobode na drugim mjestima u Ustavu BiH (Ademović, Marko & Marković, 2012: 241). Svakako da najvažniji značaj ima Katalog prava sadžan u čl. II/3 Ustava BiH u kojem je propisano 13 različitih individualnih prava i sloboda i to: pravo na život; pravo da lice ne bude podvrgnuto mučenju niti nečovječnom ili ponižavajućem tretmanu ili kazni; pravo lica da ne bude držano u ropstvu ili potčinjenosti, ili na prisilnom ili obaveznom radu; pravo na ličnu slobodu i sigurnost; pravo na pravično saslušanje u građanskim i krivičnim stvarima i druga prava u vezi sa krivičnim postupkom; pravo na privatni i porodični život, dom i prepisku; pravo na slobodu misli, svjesti i vjere; sloboda izražavanja; sloboda mirnog okupljanja i udruživanja sa drugima; pravo na brak i zasnivanje porodice; pravo na imovinu; pravo na obrazovanje i pravo na slobodu kretanja i prebivališta (Ustav BiH, čl. II/3). Nadalje, Ustav BiH u čl. II/2 propisuje da „Prava i slobode predviđeni u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i u njenim protokolima se direktno primjenjuju u Bosni i Hercegovini. Ovi akti imaju prioritet nad svim ostalim zakonom“ (Ustav BiH, čl. II/2). Navedeno bi značilo da državljani BiH uživaju sva prava i slobode koja su sadržana u EKLJP budući da ona ovom normom postaje sastavni dio Ustava BiH. Potom, Aneks I na Ustav BiH sadrži Dodatne sporazume o ljudskim pravima

koji će se primjenjivati u Bosni i Hercegovini, konkretnije njih 15, koji u cjelini čine imponantan katalog međunarodnih pravnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava i sloboda kao i norme međunarodnog humanitarnog prava. Najzad, pored navedenih, na još prilično dosta mjesta u Ustavu BiH nalaze se različita prava koja se kreću od prava na konstitutivnost preko prava na četiri ekonomske slobode kretanja (ljudi, kapital, robe i usluge) pa do zabrane diskriminacije i prava izbjeglih i raseljenih lica da se vrate na njihova prijeratna mjesta stanovanja (Šire vidjeti: Ademović, Marko & Marković, 2012: 242). Ovakvim normativnim određenjem može se konstatovati, da je položaj ljudskih prava u ustavu BiH i više nego adekvatno postavljen, pogotovo činjenicom da je BiH ratifikovala i svih 15 dodatnih sporazuma o ljudskim pravima koje je prihvatila u pomenutom Aneksu I Ustava BiH. Ustav BiH, takođe sadrži i osnovne principe prave Evropske unije (Vehabović, 2006: 29). Međutim, činjenice su nešto drugačije. Naime, Bosna i Hercegovina najvjerojatnije mora mijenjati Ustav, najmanje u svrhu implementacije nekoliko presuda Evropskog suda za ljudska prava, naročito u predmetima Sejdić & Finci Vs BiH, Pilav Vs BiH, Zornić Vs BiH, kao i još neke druge. Navedeno svakako znači da pravni okvir zaštite ljudskih prava u BiH nije operacionalizovan jer očigledno postoji nesklad između ustavne garancije ljudskih prava s jedne strane i njihove operativne primjene u normama različitih zakona, s druge strane. Najzad, kada smo kod eventualnih promjena Ustava BiH, valja naglasiti, da ovaj ustav ima jednu specifičnu i u komparativnom ustavnom pravu rijetku odredbu, a sa ciljem posebne zaštite ljudskih prava i sloboda od svake potencijalne revizije. Konkretnije, "nijednim amandanom na ovaj ustav ne može se eliminirati, niti umanjiti bilo koje od prava i sloboda iz člana II ovog ustava,⁴⁵⁵ niti izmijeniti ova odredba" (član X tačka 2) (Trnka, 2006: 126).

Ustav Republike Srpske normira ljudska prava i slobode implicitno se oslanjajući na međunarodne pravne standarde i norme (Narodna skupština RS, 1992). Ovaj ustav je nastao prije Ustava BiH kao i Ustava Federacije BiH pa samim tim nije ni mogao pratiti njihovu konzistentnost, već je više proizvod ranijih ustavnih škola i modela. Možemo se složiti sa mišljenjem da se načela, prava i slobode navedene u čl. II Ustava BiH primjenjuju na teritoriji cijele BiH, pa *ipso facto* i Republike Srpske što implicira da se odredbe EKLJP u cjelini primjenjuju i na Republiku Srpsku (Sahadžić, 2013: 18). Konkretno, Ustav Republike Srpske, u glavi II pod nazivom: Ljudska prava i slobode, u članovima 10-49 uređuje prilično detaljno oblast ljudskih prava i sloboda. Uređenje ljudskih prava se prožima i u poglavlju III pod nazivom Ekonomsko i socijalno uređenje dosežući sve do čl. 65 Ustava (pravo svojine, pravo upravljanja i dr.). Dakle, više od jedne trećine cjelokupnog ustavnog teksta posvećeno je pravima i slobodama, "što govori o tome da je ustavotvorac shvatio da su prava i slobode čovjeka i građanina osnovno ishodište svega ostalog, ekonomije, vlasti, sudstva i opšteg stanja i blagostanja ljudi" (Kuzmanović, 2006: 216). Ono što privlači pažnju jeste činjenica da Ustav Republike Srpske u čl. 11, uprkos konstataciji da je život čovjeka neprikosnoven, ostavlja mjesto smrtnoj kazni, koja se može izuzetno propisati i izreći samo za najteže oblike teških krivičnih djela. Iako je odlukom u predmetu U-7/19 postupajući po zahtjevu Kluba delegata bošnjačkog naroda u Vijeću naroda Republike Srpske, Ustavni sud BiH, utvrdio da propisana smrtna kazna nije u skladu sa članom II/2. Ustava Bosne i Hercegovine u vezi sa članom 1. Protokola broj 13 uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, koji se odnosi na ukidanje smrtno kazne u svim okolnostima („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ - Međunarodni ugovori, broj 8/03) (Ustavni sud BiH, 2019: 2), odluka nije izvršena zbog nedostatka političke volje u Narodnoj skupštini Republike Srpske, te je smrtna kazna i dalje ostala u Ustavu RS.⁴⁵⁶ Na kraju, treba naglasiti da Ustav Republike Srpske ne poznaje nikakve specifične institucije za zaštitu ljudskih prava (poput ombudsmena, komisija, parlamentarnih organa i sl.).

Ustav Federacije BiH (Ustav Federacije BiH, 1994), u poglavlju II uređuje ljudska prava i osnovne slobode. Ovaj ustav sadrži jednu upućujuću normu koja je prilično neuobičajena za ovakav

⁴⁵⁵ Ove odredbe se odnose na ljudska prava i osnovne slobode.

⁴⁵⁶ "Protokolom br. 13 uz Evropsku konvenciju, koji je stupio na snagu 2003. godine, zabranjena je smrtna kazna u svim okolnostima. Povelja Evropske unije, takođe zabranjuje smrtnu kaznu. Međunarodni pakt ograničava smrtnu kaznu na najteže zločine. Njime se zabranjuje izricanje smrtno kazne protiv lica koje je izvršilo krivično djelo prije 18. godine, kao i izvršenje ove kazne nad trudnicama" (Etinski, 2010: 376).

pravni akt i teško da je možemo pronaći u komparativnom pravu. Konkretnije, čl. 1u poglavlju II Ljudska prava i osnovne slobode, glasi: „Budući da se načela, prava i slobode utvrđeni u članu II Ustava Bosne i Hercegovine primjenjuju na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine, sljedeće odredbe odnose se na Federaciju“. Ovim je čini mi s ebespotrebno naglašena porimjena normi Ustava BiH na entitete iako se to podrazumijeva. Pored uobičajenog kataloga ljudskih prava, ovaj ustav propisuje i instituciju ombudsmena koju čine tri ombudsmena, po jedan iz svakog konstitutivnog naroda. Ova institucija je ukinuta 31. decembra 2006. godine uspostavljanjem Ombudsmena za ljudska prava BiH.

Zakonodavni okvir zaštite ljudskih prava u BiH se zasniva na velikom broju zakonskih tekstova. Oni se kreću od državnog preko entitetskog pa do kantonalnog nivoa. Takođe i Brčko distrikt BiH dio svog zakonodavstva orjentiše ka zaštiti ljudskih prava. Na državnom nivou, u oblasti ostvarivanja i zaštite ljudskih prava možemo izdvojiti sljedeće zakone: Zakon o ombudsmenu za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Zakon o zabrani diskriminacije, Zakon o ravnopravnosti polova u BiH, Zakon o zaštiti prava nacionalnih manjina u BiH, Zakon o nestalim licima BiH, Zakon o zaštiti ličnih podataka, Zakon o zaštiti lica koja prijavljuju korupciju u institucijama Bosne i Hercegovine, Zakon o Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije, Zakon o slobodi pristupa informacijama u BiH, Krivični zakon BiH, Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH i dr. Na nivou Republike Srpske u oblasti ljudskih prava zakonski okvir čine sljedeći zakoni: Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina, Zakon o slobodi pristupa informacijama, Zakon o zaštiti lica koja prijavljuju korupciju, Krivični zakonik Republike Srpske, Zakon o socijalnoj zaštiti, Zakon o udruženjima i fondacijama Republike Srpske, Zakon o zaštiti od uznemiravanja na radu, Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, Zakon o zdravstvenoj zaštiti i dr. U Federaciji BiH, zakonodavni okvir zaštite ljudskih prava čine sljedeći zakoni: Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina u Federaciji BiH, Zakon o zaštiti na radu, Krivični zakon Federacije BiH, Zakon o radu, Zakon o slobodi pristupa informacijama u Federaciji BiH, Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, Zakon o zdravstvenoj zaštiti i dr. U Brčko distriktu BiH, zaštita ljudskih prava je uglavnom sadržana u sljedećim zakonima: Zakon o amnestiji Brčko distrikta BiH, Zakon o dječijoj zaštiti Brčko distrikta BiH, Krivični zakon, Zakon o vraćanju napuštene imovine, Zakon o zdravstvenoj zaštiti u Brčko distriktu BiH i dr. Na kantonalnim nivoima, zakoni ljudskim pravima ne posvećuju direktnu zaštitu već se kroz postojeće systemske zakone ističu određeni instituti i norme koje pružaju zaštitu ljudskih prava naročito u oblasti rada, socijalne zaštite, zaštite prava djece i lica sa invaliditetom.

INSTITUCIONALNI OKVIR ZAŠTITE LJUDSKIH PRAVA U BOSNI I HERCEGOVINI

U nastavku rada bavićemo se institucijama koje štite ljudska prava u Bosni i Hercegovini. U prvom redu osvrnućemo se na Instituciju Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice u Savjetu ministara BiH, Zajednička komisiji za ljudska prava Parlamentarne skupštine BiH, Komisiju za zaštitu ljudskih prava i sloboda Predstavničkog doma Federacije BiH, Komisiju za ljudska prava i slobode Doma naroda Federacije BiH, Odbor za politički sistem, pravosuđe i upravu Narodne skupštine Republike Srpske i Odbor za predstavke, prijedloge i društveni nadzor Narodne skupštine Republike Srpske.

Institucija Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine

Snažna produkcija organa uprave i porast njihove funkcije iziskuju i nove modalitete njihove kontrole. Tako u demokratskim sistemima današnjice pored upravne kontrole uprave, vladine, parlamentarne i sudske kontrole, kao poseban eksterni i nezavisan oblik kontrole uprave javlja se i ombudsmen (Aviani, 1999: 68). Uopšteno, ombudsmen za ljudska prava je institut koji potiče iz Švedske iz 1809. godine. Ovaj institut može se javiti u različitim jezičkim varijantama. Tako imamo nazive kao što su: povjerenik građana, zaštitnik građana, narodni pravobranitelj, parlamentarni povjerenik, posrednik, medijator i dr. Njegov izbor je različito riješen u različitim zemljama. Tako u nekim zemljama ombudsmena bira parlament, u drugima vlada, a u trećim ombudsmena bira šef države. Prema oblasti djelovanja razlikujemo ombudsmene za zaštitu ljudskih prava (opšta nadležnost), ombudsmena za zaštitu prava potrošača, ombudsmena za zaštitu prava djece, bankarskog

ombudsmena, policijskog ombudsmena, vojnog ombudsmena, sindikalnog ombudsmena, ombudsmena za informacije i dr.

Prema Zakonu o Ombudsmenu za ljudska prava BiH, "Ombudsmen za ljudska prava Bosne i Hercegovine je nezavisna institucija uspostavljena u cilju promovisanja dobre uprave i vladavine prava, zaštite prava i sloboda fizičkih i pravnih lica, kako je garantovano posebno Ustavom Bosne i Hercegovine i međunarodnim sporazumima koji se nalaze u dodatku tog Ustava koja će s tim u vezi nadgledati aktivnosti institucija Bosne i Hercegovine, njenih entiteta i Distrikta Brčko, u skladu sa odredbama zakona" (Zakon o Ombudsmenu za LJP, čl. 1). Pored "opšte" nadležnosti, Ombudsmen za ljudska prava BiH ima još najmanje tri nadležnosti. Naime, ova institucija je prema Zakonu o zabrani diskriminacije, centralni organ za zaštitu od diskriminacije (Zakon o zabrani diskriminacije, čl. 7). Prema Zakonu o ministarskim imenovanjima, imenovanjima Savjeta ministara i drugim imenovanjima Bosne i Hercegovine, Ombudsmen za ljudska prava BiH postupa po prigovorima te ima i druge nadležnosti kada su u pitanju ova imenovanja. Najzad, Ombudsmen za ljudska prava BiH ima nadležnost i prema Zakonu o slobodi pristupa informacijama u BiH, a koja se odnosi na postupanje po odlukama organa, određivanje službenika za informisanje, godišnje izvještavanje i predlaganje uputstava koja se odnose na primjenu zakona. Najzad, u procesu je i uspostavljanje nacionalnog preventivnog mehanizma koji će djelovati pri Instituciji Ombudsmena za ljudska prava BiH, a što jeste obaveza i zahtjev proistekao iz Fakultativnog protokola uz Konvenciju UN-a protiv mučenja (OPCAT) ali i iz procesa evropskih integracija BiH. Iz navedenog je vidljivo da ova institucija ima nadležnosti koje u svijetu i regionu obavlja nekoliko zasebnih institucija.

Ombudsmen BiH je nezavisna institucija koja razmatra predmete koji se odnose na slabo funkcionisanje ili povrede ljudskih prava i sloboda počinjene od bilo kojeg organa vlasti. Djeluje po prijemu žalbe ili *ex officio*. Institucija može preduzimati opšte istrage. Institucija ima ovlaštenja da sprovodi istrage u svim žalbama vezano za slabo funkcioniranje sudskog sistema ili nepravilnog procesuiranja individualnih predmeta i da preporuči odgovarajuće pojedinačne ili opšte mjere. Ombudsmen se ne miješa u proces odlučivanja sudova, ali može pokrenuti sudske postupke ili intervenisati u toku postupka koji se vodi, kad god ustanovi da je takva aktivnost neophodna pri obavljanju svojih dužnosti. Najsnažniji instrumenti su njegove preporuke i godišnji izvještaj o radu. Iako preporuke nisu obavezujuće one imaju snagu koja proizilazi iz snažne pravne analitike i argumenata koje Ombudsmeni upute organu. Godišnji izvještaj o radu ombudsmena sadrži strukturane podatke i trebao bih da ima implikacije na organe javne vlasti. U zemljama demokratske tradicije svaki onaj rukovodilac organa javne vlasti koji se nađe u izvještaju ombudsmena u negativnoj konotaciji sam podnosi ostavku nečekajući sud javnosti. Nažalost BiH je još uvijek daleko od takvog moralnog standarda.

Tbl. 1: Pregled stanja predmeta kod Institucije za ljudska prava Bosne i Hercegovine za petogodišnji period (Ombudsmen, Izvještaj o radu 2022).

Pregled stanja predmeta po godinama	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.
Ukupan broj zaprimljenih žalbi	3266	3218	2716	2946	2850
Ukupan broj izdatih preporuka	351	374	312	331	428
Ukupan broj realizovanih preporuka	123	105	98	112	129
Ukupan broj djelomično realizovanih preporuka	3	9	6	4	16
Ukupan broj nerealizovanih preporuka	66	59	61	81	108
Ukupan broj preporuka u kojima nije bilo odgovora	44	124	80	74	100
Preporuke u kojima je ostvarena saradnja	115	77	67	60	75

Na osnovu rezultata prikazanih u tabeli, uočavamo da prosječan broj žabi građana Instituciji Ombudsmena po svim osnovama iznosi oko 3000 godišnje. Posebno se osvrćemo na najvažniji

segment, a to su preporuke koje je Ombudsmen izdao organima javnih vlasti u BiH. U tom smislu, prosječan broj preporuka godišnje za petogodišnji period je 1796. Od tog broja, 31, 5 % su preporuke koje su organi vlasti realizovali odnosno izvršili ili konkretnije u kojima su postupili shodno pravnim shvatanjima, mišljenjima i nalazima Ombudsmena. Nerealizovano je oko 21 % izdatih preporuka. U oko 23 % slučajeva preporuka, Ombudsmen nije dobio nikakav odgovor od organa javne vlasti kojima je preporuka upućena. Preporuke su djelomično realizovane u 2 % slučajeva izdatih preporuka i najzad povodom izdatih preporuka Ombudsmen je ostvario saradnju u oko 22 % slučajeva. Posebno je poražavajuća činjenica niskog broja realizovanih preporuka (31,5 %) što je manje od jedne trećine izdatih preporuka.⁴⁵⁷ Navedeno ukazuje na nepoštovanje autoriteta Institucije Ombudsmena od strane organa javne vlasti kao i na odnos organa javne vlasti prema ljudskim pravima odnosno njihovom flagrantnom kršenju bez ikakvih korektivnih aktivnosti. Navedeno može da bude indikator nereformisane javne uprave, slabo reformisanog pravosudnog sistema, teškog ekonomsko-socijalnog stanja ali je svakako i odraz slabog demokratskog mentaliteta, političke kulture i tradicije.

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH (u daljem tekstu: Ministarstvo) je osnovano u aprilu 2000. godine Zakonom o Savjetu ministara BiH. Ministarstvo preduzima radnje u ostvarivanju i zaštiti ljudskih i prava izbjeglica, nadzire emigracije u skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine i Opštim okvirnim sporazumom za mir u BiH, međunarodnim konvencijama i zakonima i drugim aktima nadležnih institucija BiH, koordinira u poslovima prava izbjeglica i u tome ostvaruje saradnju sa entitetima (Zakon o ministarstvima i drugim organima uprave BiH, čl. 12). Porazava činjenica da BiH gotovo tri decenije nakon okončanja rata i dalje ima kategoriju "izbjegla lica" čiji status nije riješen te da postoji potreba za resorom za izbjeglice. Ujedno to govori i o stanju ljudskih prava u ovoj zemlji. Iako ima uglavnom koordinirajuću ulogu i ulogu saradnje ovo ministarstvo je jedino za ljudska prava od ukupno 133 ministarstava koliko ih ima na svim nivoima upravne vlasti u BiH. U sektoru za ljudska prava ovo Ministarstvo ima tri odsjeka i to: Odsjek za zaštitu individualnih ljudskih prava i građanskih sloboda; Odsjek za pripremu izvještaja o primjeni konvencija iz oblasti ljudskih prava i Odsjek za zaštitu prava i saradnju sa nacionalnim i drugim manjinama, vjerskim zajednicama i NVO. U zaštiti osjetljivih kategorija ovo ministarstvo naročitu pažnju posvećuje djeci, licima sa invaliditetom i Romima za šta su uspostavljeni i posebni savjeti na nivou Savjeta ministara. Pored pomenutih nadležnosti, Ministarstvo postupa kao nadležan organi i u sljedećim zakonima: Zakon o zabrani diskriminacije; Zakon o nestalim licima; Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH; Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina; Zakon o ravnopravnosti polova u BiH i Zakon o društvu crvenog krsta BiH.

Zajednička komisija za ljudska prava Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine

Nadležnosti Zajedničke komisije za ljudska prava oba doma Parlamentarne skupštine BiH (u daljem tekstu: Komisija), propisane su Poslovníkom o radu Predstavničkog doma i Poslovníkom o radu Doma naroda PS BiH. Prema oba poslovníka (radi se o identičnom tekstu), Komisija razmatra pitanja koja se odnose na ostvarivanje ljudskih prava i osnovnih sloboda zagarantiranih Ustavom BiH i zakonodavstvom BiH, od državnih organa, javnih institucija i organizacija koje imaju javna ovlaštenja, u slučajevima koje iznese Institucija ombudsmena BiH, građani i entiteti, te o tome obavještava domove. Nadalje, ova Komisija, razmatra pitanja koja se odnose na ostvarivanje i zaštitu svih prava i osnovnih sloboda sadržanih u ustavnom katalogu kao i prava i sloboda koja su propisana međunarodnim aktima iz oblasti ljudskih prava koje je BiH prihvatila i ratifikovala. Zaštita uključuje i razmatranje predloga i peticija koje upute građani. Takođe, Komisija analizira izvještaje o provođenju Zakona o sukobu interesa u institucijama vlasti BiH (Poslovník PD PS BIH, čl. 64 i Poslovník o radu DN PS BiH, čl. 54). Komisiju čini ukupno dvanaest članova i to šest poslanika iz

⁴⁵⁷ Navedeni podaci se prosjek koji je uzet u odnosu na posmatrani petogodišnji period (2018-2022. godine).

Predstavničkog doma i šest delegata iz Doma naroda PS BiH. Na čelu Komisije je predsjedavajući i prvi i drugi zamjenika predsjedavajućeg koje članovi biraju međusobno.

Tabela 2: Statistički pregled održanih sjednica Komisije za ljudska prava PS BiH po sazivima (PS BiH, 2023)

Izborni saziv	Broj održanih sjednica
2018-2022. godina	21
2014-2018. godina	51
2010-2014. godina	33
2006-2010. godina	31
2002-2006. godina	36
Ukupno	172

Na osnovu prikazane statistike vidimo da je Komisija za period od dvadeset godina održala ukupno 172 sjednice. Prosječno oko 14 sjednica godišnje, što se uglavnom poklapa sa mjesečnim održavanjem sjednica PS BiH. Međutim, valja naglasiti da tokom 2018. godine Komisija nije uopšte radila budući da zbog neimenovanja članova nije bila ni konstituisana. Takođe, pandemija COVID-19, kako se u izvještajima navodi značajno je ograničila rad ove Komisije.

U pogledu broja razmatranih predstavlki građana koje su upućene Komisiji, za petogodišnji analizirani period situacija je prikazana tabelarno.

Tabela 3: Pregled broja razmatranih predstavlki građana koje su upućene Komisiji za ljudska prava PS BiH za petogodišnji period (PS BiH, 2023)

Godina	Broj razmatranih predstavlki građana
2021. godina	9
2020. godina	26
2019. godina	-
2018. godina	10
2017. godina	38
Ukupno	83

Slijedom podataka u tabeli, uočavamo, da je Komisija u periodu od pet godina zaprimila ukupno 83 predstavlke građana, što na mjesečnom nivou iznosi 1,38 predstavlki, odnosno na godišnjem nivou oko 17 predstavlki. U kvantitativnom smislu to je broj koji je nešto manji nego onaj koje je rješavao primjera radi Odbor za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Hrvatskog sabora (ukupno 71 predstavka za isti period). Kvalitativnu analizu ovih predstavlki nije moguće izvršiti pošto izvještaji o radu Komisije samo konstatuju broj predstavlki i stav da je građanima otpremljeno mišljenje Komisije.

Komisiju za zaštitu ljudskih prava i sloboda Predstavničkog doma Federacije BiH

Komisija za zaštitu ljudskih prava i sloboda Predstavničkog doma Federacije BiH (u daljem tekstu: Komisija PD), između ostalog, razmatra pitanja u vezi sa kršenjem sloboda i prava građana utvrđenih Ustavom Federacije i zakonima Federacije od državnih organa, javnih ustanova i organizacija koje vrše javna ovlaštenja, kao i šira pitanja od značaja za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda koja pokreću ombudsmeni, građani, političke organizacije i udruženja građana, druge organizacije i zajednice i o tome izvještava Predstavnički dom. Takođe, Komisija razmatra predstavlke, žalbe i prijedloge koje građani upućuju ili neposredno podnose Predstavničkom domu i o tome obavještava podnosioca. Komisija ima 11 članova od kojih je jedan predsjednik, a jedan zamjenik predsjednika. Svi članovi Komisije su poslanici u Predstavničkom domu Parlamenta Federacije BiH.

Komisija PD je u jednom ili više navrata u periodu 2018-2022 razmotrila oko 130 podnesaka građana, grupe građana ili udruženja građana, nevladinih organizacija, organizacija lica s posebnim potrebama i sličnih zainteresiranih udruženja. Zainteresovane strane su se obraćale za intervepciju i pomoć po raznim pitanjima, a razmatrane teme i pitanja odnosila su se, između ostalog, na: žalbe na kršenje prava na pošteno suđenje i fer i nepristrasan sudski postupak, kao i neprovođenje pravosnažnih sudskih presuda; rad Komisije za medicinsko vještačenje; ukazivanje na nezakonit boravak lica sa psihičkim smetnjama u Kazneno popravnom zavodu poluotvorenog tipa; preispitivanje valjanosti i zakonitosti dokumenta „Smjernice o minimalnim standardima dodjele budžetskih sredstava putem transfera i subvencija“; ostvarivanja prava na starateljstvo nad djecom; inicijativa za ostvarenje prava na prijevremenu strosnu penziju ostvarenu pod povoljnijim uslovima, odnosno pravo na povećanje penzije; ukazivanje na nepravdu prema kategoriji demobilisanih boraca; potreba denacionalizacije zemljišta; zaštita prava osuđenih lica na izražavanje zatvorske kazne; ostvarenje i zaštita prava na privatno vlasništvo; pravo na nošenje marame (hidžaba) u OS BiH; ukazivanje na bespravnu gradnju i potrebu rušenja takvih objekata; imenovanje članova Vijeća nacionalnih manjina; rasvjetljavanje slučaja smrti porodilje; potreba zaštite prava na korišćenje hrvatskog jezika u okviru obavljanja posla; prava na saglasnost za prodaju stana lica s posebnim potrebama; ostvarivanje prava na pomoć za obnovu i adaptaciju u ratu srušenog boravišta; zaštita prava starih deviznih štediša; zaštita radnih prava; zaštita prava bivših logoraša; zaštita prava na privatni život i slobodu kretanja u vrijeme korona krize; pomoć kod diskriminacije; prava djece; sindikalna prava; izborna prava i dr. (Izveštaj Komisije Predstavničkog doma Parlamenta Federacije BiH, 2023). Nema podataka o preduzetim mjerama, radnjama i aktivnostima po podnesenim predstavkama. Pored navedenog, Komisija je u mandatnom periodu 2018-2022. godine podržala sedam prijedloga za izmjenu zakona i izradu nacrtu zakona, prihvatila dva izvještaja o radu Ombudsmena za ljudska prava, prihvatila tri specijalna izvještaja Ombudsmena za ljudska prava i podržala jednu inicijativu za izmjenu zakona podnesenu od strane civilnog društva.

Komisija za zaštitu ljudskih prava i sloboda Doma naroda Federacije BiH

Komisija za zaštitu ljudskih prava i sloboda Doma naroda Federacije BiH (u daljem tekstu: Komisija DN), ima identične nadležnosti kao i prethodno opisana istoimane komisija koja djeluje u Predstavničkom domu. Razliku nalazimo jedino u broju članova. Tako Komisija DN ima sedam članova od kojih su jedan predsjednik, a jedan zamjenik predsjednika. Svih sedam članova su biraju iz reda delegata u Domu naroda Parlamenta Federacije BiH. Podatke o broju, strukturi i načinu postupanja po predstavkama građana ove Komisije nismo uspjeli dobiti niti pronaći bilo kakav izvještaj o njenom radu. Informacije su izostale i nakon zvaničnog obraćanja.

Odbor za predstavke, prijedloge i društveni nadzor Narodne skupštine Republike Srpske

Odbor za predstavke, prijedloge i društveni nadzor Narodne skupštine Republike Srpske (u daljem tekstu Odbor) je jedan od 22 odbora Narodne skupštine Republike Srpske koji je osnovan i čiji je rad propisan članovima 84 i 85 Poslovnika o radu Narodne skupštine RS. Odbor ima sedam članova od kojih je jedan predsjednik i jedan potpredsjednik Odbora. Svi članovi su poslanici u Narodnoj skupštini Republike Srpske. Odbor je nadležan da ispituje i razmatra predstavke i prijedloge koje građani, privredna društva i druge organizacije i zajednice upućuju Narodnoj skupštini i, prema potrebi, predlaže nadležnim organima i organizacijama mjere rješavanja pitanja i problema iznesenih u prijedlozima i o tome obavještava podnosioc. O uočenim problemima povodom razmatranja predstavki i prijedloga Odbor obavještava Narodnu skupštinu te predlaže preduzimanje potrebnih mjera. Odbor u svome radu saraduje sa ombudsmanima Republike Srpske i Bosne i Hercegovine (Poslovnik o radu NS RS, čl. 84-85).

Odbor u pravilu zasjeda jednom mjesečno. U mandatnom periodu od 2018. do 2022. godine Odbor je održao 21 sjednicu, a u mandatnom periodu od 2014. do 2018. godine zasjedao je 30 puta. Drugim riječima, Odbor je u posmatranom periodu održao oko šest sjednice godišnje. Broj predstavki koje je Odbor razmatrao iznosi 200 za mandatni period od četiri godine, što je oko četiri predstavke mjesečno odnosno oko 50 predstavki godišnje. Građani se Odboru obraćaju sa predstavkama čiji se žalbeni navodi uglavnom odnose na položaj osuđenih lica, nezadovoljstvo radom sudija i tužilaca,

nemogućnosti ostvarivanja prava iz penzijsko-invalidskog osiguranja, povredu prava iz radnopravnog odnosa i statusa, neriješeni imovinsko-pravni odnosi, nezadovoljstva žiranata sudskim odlukama i drugo (Izveštaj o radu Odbora za predstavke, prijedloge i društveni nadzor NSRS, 2023). U kvalitativnom smislu uočavamo veoma intenzivnu aktivnost Odbora koja je podrazumjevala javna saslušanja, iniciranje posebnih tematskih sjednica, zakonodavnu aktivnost, posjete kazneno-popravnim zavodima u BiH kao i licima koja se nalaze u pritvorskoj jedinici Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, učešće na razmjenama, seminarima, edukacijama i radionicama kao i mnoge druge aktivnosti koje ovaj Odbor svrstavaju u red izuzetno aktivnih. Građani su dobili odgovore pismenim putem na uložene predstavke. Nema podataka o tome na koji način i u kojoj mjeri je udovoljeno zahtjevima građana.

Odbor za politički sistem, pravosuđe i upravu Narodne skupštine Republike Srpske

Pored Odbora za predstavke, prijedloge i društveni nadzor u Narodnoj skupštini Republike Srpske djeluje i Odbor za politički sistem, pravosuđe i upravu. Ovaj odbor prema čl. 66 Poslovnika o radu Narodne skupštine razmatra pitanja koja se odnose na osnivanje i organizaciju organa vlasti; političko organizovanje i udruživanje; ljudska prava, slobode, dužnosti čovjeka i građanina; ostvarivanje ravnopravnosti naroda kao i druga pitanja iz oblasti političkog sistema, pravosuđa i uprave. Dakle, primjećujemo nadležnost i ovog Odbora nad oblašću ljudskih prava i osnovnih sloboda. Ovaj Odbor ima ukupno devet članova, koji se biraju iz sastava narodnih poslanika u Narodnoj skupštini. Na čelu Odbora je predsjednik koji ima zamjenika. Odbor načelno razmatra materijale svake sjednice Narodne skupštine budući da se uvijek na dnevnom redu nalaze pitanja koja se tiču političkog sistema, pravosuđa i uprave kao veoma frekventnih kategorija. O raspravi, vijećanju i glasanju Odbor sastavlja izvještaj o radu za svaku sjednicu. Predsjednik odbora kao izvjestilac podnosi izvještaj ispred Odbora na plenarnim sjednicama Narodne skupštine, a prilikom rasprave o pitanjima o kojima je Odbor zauzeo stav (Izveštaj o radu Odbora za politički sistem, pravosuđe i upravu NSRS, 2023). Pregled rada Odbora za petogodišnji period prikazujemo tabelarno.

Tabela 4: Pregled broja razmatranih predstavki građana koje su upućene Odboru za politički sistem, pravosuđe i upravu Narodne skupštine Republike Srpske za petogodišnji period (NS RS, 2023)

Godina	Broj razmatranih predstavki građana
2022. godina	11
2021. godina	16
2020. godina	11
2019. godina	22
2018. godina	8
Ukupno	68

Na osnovu prikazanih rezultata uočavamo da je Odbor u petogodišnjem periodu razmatrao 68 predstavki građana, što je u prosjeku oko 14 predstavki na godišnjem nivou. Obračanja građana su se odnosila uglavnom na nezadovoljstvo radom tužilaštava i sudova te su dostavljane različite inicijative za izmjenu postojećih i/ili donošenje novih zakona. Nema podataka o realizaciji inicijativa niti o odgovoru na predstavke građanima. U mandatnom periodu 2018-2022. godine, Odbor je održao ukupno 12 sjednica od planiranih 15.

Stanje predmeta pred Evropskim sudom za ljudska prava

Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) postupa u sporovima koje pred njega iznesu građani zemalja članica Savjeta Evrope, pa tako i državljani BiH, a nakon što iscrpe sve raspoložive pravne lijekove u domaćem zakonodavstvu po osnovu povrede Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama. Bosnu i Hercegovinu pred ovim sudom zastupa Kancelarija agenta/zastupnika Savjeta ministara pred ESLJP. Prema podacima Kancelarije, U vremeskom periodu od 2017. do 2022.

godine, ESLJP je donio 25 odluka po apelacijama državljana BiH i 70 presuda, što ukupno čini 95 odluka i presuda (Kancelarija, 2023). Poređenja radi, u istom vremenskom periodu u odnosu na Republiku Hrvatsku, ESLJP je donio ukupno 390 odluka i presuda (Ured zastupnika, 2023), što je četverostruko više.

Sa stanovišta ostvarenja ljudskih prava bitno je izvršenje odluka i presuda ESLJP. Trenutno BiH ima neizvršenih 44 presuda i odluka. Komitet Savjeta ministara izvješta o višegodišnjem neizvršavanju presuda za koje je potrebno preduzeti generalne mjere odnosno koje iziskuju promjenu ustava i druge intervencije pravno-političke prirode. Radi se o najsloženijim predmetima kao što su Sejdčić & Finci Vs BiH, Pilav Vs BiH, Zornić Vs BiH i dr. Poređenja radi, Republika Hrvatska ima oko 30 % neimplemetiranih presuda ESLJP.

ZAKLJUČAK

Bosna i Hercegovina ima adekvatan pozitivnopravni okvir zaštite ljudskih prava imajući u vidu njen složeni politički i pravni sistem. Štaviše, ova zemlja je direktno usvojila gotovo sve ključne međunarodno pravne akte te u veoma šturoj ustavu posvetila značajan broj ustavnih normi ljudskim pravima što je stavlja u red moderno orjentisanih demokratskih zemalja. U institucionalnom pogledu, postoji značajan broj (reklo bi se i predimenzionisan) subjekata koji se bave stanjem ljudskih prava u BiH. Bosna i Hercegovina je zemlja koja ima ministarstvo za ljudska prava, što je rijetkost u uporednim političkim sistemima. Takođe, prisutni su i parlamentarni mehanizmi nadzora nad stanjem ljudskih prava na nivou države i entiteta. S druge strane, stanje ljudskih prava njihova zaštita i promocija nisu na adekvatnom nivou. Tome u prilog govori i postojanje velikog broja žalbi i predstavki njenih građana različitim organima. Centralni organ zaštite ljudskih prava u BiH je Institucija Ombudsmena za ljudska prava koja godišnje po svim osnovama zaprimi oko 3000 žalbi građana. Zabrinjavajući je visok procenat neizvršavanja preporuka koje ova institucija uputi organima javne vlasti u BiH. Takvo nešto ukazuje na loše reformisan i nereformisan upravni i pravosudni sistem ali i odsustvo demokratske tradicije i razvijenog demokratskog mentaliteta kako organa vlasti tako i javnih službenika. U analizi parlamentarnih radnih tijela nadležnih za ljudska prava zapažamo njihovu slabiju reaktivnu ulogu budući da najveći broj primljenih predstavki iako bude razmotren ne dožive svoju praktičnu afirmaciju i operacionalizaciju. Mali broj inicijativa i zahtjeva građana biva pretočen u konkretno rješenje. Takođe, prisutna su i preklapanja nadležnosti pa čak i u okviru istih organa kao i hiperinflacija radnih tijela koja u svojoj nadležnosti imaju zaštitu ljudskih prava.

Promocija ljudskih prava i jačanje svijesti građana i javnosti za njihovu zaštitu ne spada u nadležnosti mnogih analiziranih organa, a slaba je i aktivnost onih koji taj mandati imaju, što smatramo trenutno najvećim nedostatkom postojećeg sistema.

Literatura

1. Ademović, N., Marko, J. Marković, G. (2012). *Ustavno pravo Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Konrad Adenauer Stiftung.
2. Aviani, D. (1999). Pojam i vrste ombudsmena. U Koprić, I. (ur.). *Hrvatska javna uprav, (pp. 67-95) god. 1. (1999.), br. 1*. Zagreb: Institut za javnu upravu.
3. Etinski, R. (2010). *Međunarodno javno pravo*. Beograd: Službeni glasnik.
4. Gajin, S. (2012). *Ljudska prava – Pravnosistemska okvir, drugo izdanje*. Beograd: Pravni fakultet Union/Centar za unapređivanje pravnih studija/Institut za uporedno pravo.
5. Ibler, V. (1987). *Riječnik međunarodnog javnog prava*. Zagreb: Informator.
6. Kazazić, V. (2005). Ostvarivanje i zaštita ljudskih prava u Bosni i Hercegovini kroz prkasu. U Barić Pundža V. (ur.). *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, (pp. 43-53). Vol. 42 No. 1*. Split: Pravni fakultet.
7. Kuzmanović, R. (2006). *Ustavno pravo*. Banja Luka: Fakultet poslovne ekonomije.
8. Marković, R. (2008). *Ustavno pravo i političke institucije, dvanaesto osavremenjeno izdanje*. Beograd: Pravni fakultet i Službeni glasnik.

9. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH (2023). Kancelarija zastupnika/agenta Savjeta ministara pred Evropskim sudom za ljudska prava. URL: http://www.mhrr.gov.ba/ured_zastupnika/default.aspx?id=147&langTag=bs-BA, pristupljeno: 10.05. 2023. godine.
10. Narodna skupština Republike Srpske (1992). Ustav Republike Srpske. URL: https://www.narodnaskupstinars.net/sites/default/files/upload/dokumenti/ustav/lat/ustav_republike_srpske.pdf, pristupljeno: 10.05. 2023. godine.
11. Narodna skupština Republike Srpske (2020). Poslovnik o radu. Banja Luka: Službeni glasnik Republike Srpske. br. 66/2020.
12. Narodna skupština Republike Srpske (2023). Izvještaj o radu Odbora za predstavke, prijedloge i društveni nadzor NSRS – intervju sa sekretarom odbora. Banja Luka: Narodna skupština.
13. Narodna skupština Republike Srpske (2023). Izvještaj o radu Odbora za politički sistem, pravosuđe i upravu NSRS – intervju sa sekretarom odbora. Banja Luka: Narodna skupština.
14. Narodna skupština Republike Srpske (2023). Odbor za politički sistem, pravosuđe i upravu. URL: <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/narodna-skup%C5%A1tina/radna-tijela/odbori/odbor-za-politi%C4%8Dki-sistem-pravosu%C4%91e-i-upravu>, pristupljeno: 10.05. 2023. godine.
15. Narodna skupština Republike Srpske (2023). Odbor za predstavke, prijedloge i društveni nadzor. URL: <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/narodna-skup%C5%A1tina/radna-tijela/odbori/odbor-za-predstavke-prijedloge-i-dru%C5%A1tveni-nadzor>, pristupljeno: 10.05. 2023. godine.
16. Ombudsmen za ljudska prava BiH (2022). Godišnji izvještaj o radu. URL: <https://www.ombudsmen.gov.ba/Dokumenti.aspx?id=27&tip=1&lang=BS>, pristupljeno: 10.05. 2023. godine.
17. Parlament Federacije BiH (2023). Izvještaj Komisije za zaštitu ljudskih prava i sloboda Predstavničkog doma Federacije BiH. Sarajevo: Parlament Federacije BiH.
18. Parlament Federacije BiH (2023). Komisija za zaštitu ljudskih prava i sloboda Doma naroda Federacije BiH. URL: https://parlamentfbih.gov.ba/dom_naroda/bos/dom_naroda/organizacija/tijela.html#4, pristupljeno: 10.05. 2023. godine.
19. Parlament Federacije BiH (2023). Komisiju za zaštitu ljudskih prava i sloboda Predstavničkog doma Federacije BiH. URL: <https://predstavnickidom-pfbih.gov.ba/komisija-za-zastitu-ljudskih-prava-i-sloboda>, pristupljeno: 10.05. 2023. godine.
20. Parlamentarna skupština BiH (2023). Zajednička komisija za ljudska prava. URL: <https://www.parlament.ba/committee/read/40>, pristupljeno: 10.05. 2023. godine.
21. Parlamentarna skupština BiH, Dom naroda (2014). Poslovnik o radu. Sarajevo: Službeni glasnik BiH. br. 58/14, 88/15, 96/15 i 53/16.
22. Parlamentarna skupština BiH, Predstavnički dom (2014). Poslovnik o radu. Sarajevo: Službeni glasnik BiH. br. 79/14, 81/15, 97/15, 78/19, 26/20 i 53/22.
23. Sahadžić, M. (2013). Ustav Republike Srpske o ljudskim pravima i slobodama i „ostalom“. Sarajevo: Centar za političke studije.
24. Trnka, K. (2006). Ustavno pravo, drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Sarajevo: Fakultet za javnu upravu.
25. Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Evropskim sudom za ljudska prava (2023). <https://uredzastupnika.gov.hr/>, pristupljeno: 10.05. 2023. godine.
26. Ustav Bosne i Hercegovine. URL: https://www.ustavnisud.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_bos.pdf, pristupljeno: 10.05. 2023. godine.
27. Ustav Federacije BiH (1994). Sarajevo: Službene novine Federacije BiH. br. "Sl. novine FBiH", br. 1/1994, 1/1994 - Amandman I, 13/1997 - Amandmani II-XXIV, 13/1997 - Amandmani XXV i XXVI, 16/2002 - Amandmani XXVII-LIV, 22/2002 - Amandmani LVI-LXIII, 52/2002 - Amandmani LXIV-LXXXVII, 60/2002 - ispr. Amandmana LXXXI, 18/2003 - Amandman LXXXVIII, 63/2003 - Amandmani LXXXIX-XCIV, 9/2004 - Amandmani XCV-CII, 32/2007 - ispr., 20/2004 - Amandmani CIII i CIV, 33/2004 - Amandman CV,

- 71/2005 - Amandmani CVI-CVIII, 72/2005 - Amandman CVI, 88/2008 - Amandman CIX, 79/2022 - Amandmani CX-CXXX, 80/2022 - ispr. i 31/2023 - Amandman CXXXI.
28. Ustavni sud BiH (2019). Odluka u predmetu U-7/19. Sarajevo: Ustavni sud BiH.
29. Vehabović, F. (2006). Odnos Ustava BiH i Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda. Sarajevo: Asocijacija Alumni Centra za interdisciplinarnu postdiplomske studije (ACIPS).
30. Zakon o ministarstvima i drugim organima uprave BiH (2003). Službeni glasnik BiH. br. 5/2003, 42/2003, 26/2004, 42/2004, 45/2006, 88/2007, 35/2009, 59/2009, 103/2009, 87/2012, 6/2013, 19/2016 i 83/2017.
31. Zakon o Ombudsmenu za ljudska prava Bosne i Hercegovine. (2002). Službeni glasnik BiH. br. 19/2002, 35/2004, 32/2006, 38/2006 - ispr. i 50/2008 - dr. zakon.
32. Zakon o zabrani diskriminacije (2009). Službeni glasnik BiH. br. 59/09 i 66/16.

IMPLEMENTATION OF HUMAN RIGHTS IN THE POLITICAL SYSTEM OF BOSNIA AND HERZEGOVINA - LEGAL AND INSTITUTIONAL FRAMEWORK

Dr. Nevenko Vranješ, Associate Professor

Faculty of Political Sciences of the University of Banja Luka and Ombudsperson for human rights of Bosnia and Herzegovina

Abstract: *Human rights represent the most important legal and political institute of every society, but also the heritage of civilization and a value that is constantly in the focus of attention. In the genesis of their development, we can see ups and downs, even when it comes to societies with a significant democratic tradition. Bosnia and Herzegovina, despite the completion of three decades since the liberalization of the political system and the beginning of the democratic transition, as well as obtaining the status of a candidate for membership in the European Union, still remains a deeply divided society and a post-conflict area. The subject of this paper is the realization of human rights in the political system of Bosnia and Herzegovina through the prism of the legal and institutional framework. More specifically, the paper will offer an overview of the legal basis for the protection of human rights (constitutional and legal framework), and then the institutional framework, that is, the analysis of government bodies and organizations that were established to protect and promote human rights in Bosnia and Herzegovina. The review will be supported by certain quantitative and qualitative data and analysis. The main hypothesis in the paper is that in the legal and political system of Bosnia and Herzegovina there is a significant discrepancy between the guaranteed level of protection of human rights and the level of their realization. In the paper, the methods of legal exegesis, content analysis and statistical methods are predominantly used.*

Keywords: *human rights, constitution, ombudsman, appelas*